

ЄВГЕН ГУЦАЛО

ЗЕЛЕНЕ
ЛИСТЯЧКО
З ВИРІЮ

ЄВГЕН ГУЦАЛО

ЗЕЛЕНЕ ЛИСТЯЧКО З ВИРІЮ

О П О В І Д А Н Н Я

Для старшого
дошкільного
та молодшого
шкільного віку

М А Л Ю Н К И
КАТЕРИНИ ЩЕПКІНОЇ

В И Д А В Н И Ц Т В О
Д И Т Я Ч О Ї
Л І Т Е Р А Т У Р И
«ВЕСЕЛКА»
К И І В 1977

У2
Г97

Г 70801— 050
М206(04)—77 29—77

© Видавництво «Веселка», 1977.

МОРОЗ СІДАЄ

Мати зайшла знадвору в хату і, поклавши оберемок дров біля печі, сказала:

— А мороз уже сідає.

Василько швидко вдягнувся, взув теплі валянки і гайда за поріг: цікаво, як сідає мороз?

Дим із комина сусідньої хати вчора ввечері вився догори сивим тоненьким ручаєм, а сьогодні опустився донизу і слався, тремтів над землею, немов м'яка борода.

Гілля молодії вишні рясно обнизали снігурі, наче то вишня взимку зацвіла такими жаристими квітками. Цікавий Василько ступив під вишню, щоб ізблизька подивитись, і тоді яскраві квітки, змах-

нувши живими крильми, вмить зірвалися з гілля й полетіли. Дружно всілись на яблуні в садку, й тепер уже яблуня зацвіла посеред зими — снігурами, їхніми святковими кольорами.

Потім Василько задивився, як метушаться щиглики біля воріт на сухому віниччі та на всохлих стеблах чорнобривців, що стриміли з-під снігу. Та це й вони, щиглики, викльовують насіннячко, бо голодні!

Коли Василько підійшов до торішнього квітника, то щиглики відлетіли на бузиновий кущ. Хлопець обережно став притоптувати сніг біля стебел, а деякі просто руками діставав із-під снігу. Скоро з холодної неволі на світ з'явилося багато стебел усіляких квіток, на яких позоставалось насіння.

Прилітайте, щиглики! Прилітайте, снігурі! Прилітайте і клюйте, підкріпляйтесь, щоб не замерзнути від голоду і холоду.

А мороз, видно, й справді сідає. Сідає інеєм на кожній гілочці і бадилінці, сивими візерунками на шибках по хатах. Сідає на пухнастий сніг і сердито так посварюється під ногами у Василька, що йде на город.

Ось забута капуста ледь-ледь виглядає з-під снігу, то Василько потоптався навколо неї. Далі руками розгріб качан, за ним другий... Це ж і зайці забігають із поля в село, щоб десь бурячок чи морквинку знайти. Не обминайте Васильків город, знайдете поживу для себе тут, а стовбурці молодих яблуньок та вишеньок не обгризайте, бо ж дерево живе, теж замерзнути може.

Вдарив дятел міцним дзьобом по сухій яворовій гілці, і той перестук повис у повітрі, наче довгий, лункий разок намиста.

Горобець заспівав:

— Цвірінь-цвірінь! Цвірінь-цвірінь!

А Василькові почулося:

— Скоро весна! Скоро весна!

А мороз сів і вже цього тихого ранку сидів скрізь — на городі примостився покрадьки, на яблуневому гіллі білів несміливо, тихесенько посварювався під Васильковими валянками.

Поїхав батько в ліс по дрова ще зранку, а повернувся ополудні. Йшов коло воза й тримав у руках віжки, а побачив Андрійка у дворі й поманив пальцем.

— А в мене для тебе є гостинець, — сказав і всміхнувся хитрувато. — Поглянь ось.

І дістав із-за пазухи птаха, якого раніше Андрійкові бачити не доводилось.

— Одуд, — пояснив батько. — Потримай, поки дрова скидаю.

Взяв Андрійко одуда — й погляду відірвати від нього не може. Височенький чубчик на голові в одуда настобурчився, і видно, сердиться птах. Ма-

буть, тому сердиться, що в неволю потрапив, що в чужих руках опинився.

— Тату, — мовив Андрійко, — а як одуд попався? Може, випустити, хай собі летить на волю?

— Не полетить, — сумно сказав батько. — Не полетить, бо в нього праве крильце перебите.

І вже коли зайшли до хати, розповів:

— Складаю гілляки на воза, аж дивлюся — молоденький одуд! Ну, зовсім близько від мене, ось простягну руку й дістану. Я на одуда дивлюсь, а він на мене. Чого ж ти не тікаєш, думаю. А потім, бачу, одне крильце відвисає в нього, відвисає і на землю впало. Ага, то ти підбитий! Узяв його, оглянув — скалічений, уже не полетить. То я за пазуху поклав, додому оце привіз.

— Що ж ми робитимемо з ним? — поспитала мати. — Хіба одуд житиме в неволі?

— Підлікуємо, — сказав батько, — а потім і випустимо. Ану, — звернувся до Андрійка, — потримай, ранку йому присиплемо порошком.

Узяв хлопець обома руками одуда й навіть почув, як через пір'ячко б'ється пташине серце. Батько однією рукою обережно відтягнув поранене крильце, другою присипав пошкоджене місце. А потім тоненьким бинтом підв'язав крило, щоб не відвисало. І чудно було дивитись Андрійкові на забинтованого одуда, й жалко.

— Пусти на долівку, хай походить, — мовив батько.

Одуд, ставши на долівку, хитнувся, ніби збирався впасти, далі відійшов до ліжка. І задивився у вікно — так і здається, що злетить ось-ось. Та як же він злетить, коли крило забинтоване?

— Отак і житиме в нас? — поспитав Андрійко.

— Поки вилікується, — відповів батько. — А там і випустимо.

З того першого дня зостався одуд жити в їхній хаті.

Андрійко подружився з птахом. Та й хіба не подружишся, коли одуд такий славний!

— Ще молоденький, сьогорічний, — казав батько, зачудовано позираючи на одуда. — Лишень поглянь, який у нього кумедний дзьобик — довгенький, а на кінчику зігнутий. Якби ж хоч грубий, а то тонкий.

— І як тільки не зламається! — дивувався Андрійко.

Його вражав і тоненький та довгий ніс, і мала

голівка, на якій стовбурчився чубчик, де кожна пір'їнка була в оранжево-чорну смужку. І як же славно вмів одуд носити свій чубок! Коли, видно, був у добромu настрої, то гарно так складав барвистий чубок, пір'їнка в пір'їнку. А коли, траплялося, гнівався, то розпускав його так, як ото індик хвоста. Та ще й грудцята свої погрозливо випне і, либонь, здається сам собі дуже страшним!

Проте Андрійко намагався не гнівати одуда. Навіщо? Адже й досі не одужав, і досі крило пошкоджене.

Чомусь Андрійкові здавалось, що найліпше буде одудові в нього за пазухою. Обережно клав пташку собі до грудей, і так обом добре було, добре! Одуд ховав довгого дзьобика Андрійкові під пахву, і, завмерши, вони слухали одне одного: одуд слухав хлопчину, а той слухав пташку. От цікаво, про що в такі хвилини думав одуд?

А здебільшого вони вдвох читали книжку. Як? Андрійко вмощувався на ліжку, гортав сторінки, голосно промовляючи: «Мамо, іде вже зима». Або: «Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть». А в цей час одуд сідав у нього за плечима, вчепившись пазурами за бильце ліжка. Й слухав. І сидів доти, поки Андрійко читав.

Мабуть, одуд розумів усе, бо хіба інакше став би слухати? Чорненькі, мов тернинки, оченята одудові гостро блищали, він сидів непорушно, мовби зачарований Андрійковим голосом.

А то ще Андрійко розмовляв із одудом. Чи про те розказував, який сон приснився минулої ночі. Або ж про те, що в селі водяться інші птахи, ніж

у лісі,— кури водяться, качки, індики. Одуд уважно слухав і, либонь, запам'ятовував кожне Андрійкове слово.

А що ж він їв? Андрійко годував одуда мухами, сушеним сиром. А також різними комашками, якщо вдавалось наловити. Дзьобав одуд і шкуринки хліба, й павучків.

До Андрійка навідувались шкільні товариші, й кожен теж приносив якої-небудь поживи для одуда. Той, дивись, півжмені кришок натрусить із портфеля, а той не полінується мурах назбирати з-під кори дерев, куди вони вже поховались од холоду.

І всі, здається, заздрили Андрійкові за того одуда, бо ні в кого не було.

А мати гнівалась. Чи то вдавано, чи то по-справжньому. Й казала:

— Та ти за одудом і школу скоро забудеш! І їсиш із одудом, і спиш із ним. Добре, що хоч книжки разом читаєте. Вже, либонь, одуд буде скоро й за тебе розумніший. Ану хутчій до уроків!

Андрійко слухняно брав книжку, а одуд умить усідався в нього за спиною. Хлопець, як завжди, читав уголос, і вірна птаха пильно слухала. Траплялось, одуд засинав на бильці й звалювався на ліжко. Прокидався — і вигляд мав переляканий. Андрійко заспокоював одуда:

— Що, змучився? Та не страхайся, не треба. Скоро вже й літатимеш, бо загоїлось твоє пошкоджене крило. Скоро, скоро!

Одуд слухав і, здається, був щиро вдячний Андрійкові за обнадійливі слова.

А мати, усміхаючись, казала:

— Ти вже не говориш, синку, а так само бубониш, як одуд... Чисто, як одуд!

— Він мій друг, — одказав Андрійко. — Він мене розуміє, слухається.

Настала осінь, на деревах пожовтіло листя. В прозорому повітрі снувалось павутиння бабиного літа, ніби разом із птахами хотіло відлетіти до вирію. Та не могло — чи за бур'янину зачепиться, чи за гілляку.

Одуд уже навчився літати. Перепурхував зі стільця на ліжко, з ліжка на стіл. А то злетить до вікна, заглядає в шибку, ніби на волю проситься.

Андрійко й раніше виносив одуда на подвір'я, ходив із ним по садку чи по городі. А це одного разу добре нагодував птаха й надумав одпустити його на волю. Бо здавалось, нудиться одуд у хаті, сумує.

Став із ним на подвір'ї,

розчепив долоні — лети! Одуд звівся на ніжках, розпустив хвоста, свого барвистого чубчика розпушив, зраділий. Ось-ось візьме й полетить. І Андрійкові, що так зріднився з одудом, на мить стало навіть шкода випускати його в безмежжя білого світу.

Проте одуд так і не зірвався з Андрійкових долонь, так і не полетів. Хлопець здивувався — чого б то? — й почав підбадьорювати:

— Ну, сміливіше, ну, гайда у вирій! Гайда, лети, бо скоро зима настане, скоро все завіє снігом. Лети, чуєш!

Одуд, звичайно, чув і розумів, та зриватись не поспішав. Чорненькі тернинки його очей світились гострим смутком.

І стало Андрійкові шкода пташки. Невже звикла до неволі, до хатнього тепла? А може, крило не зовсім зміцніло, а тому-то й не зважується летіти?

Коли увечері батько довідався, що одуд не захотів летіти у вирій, сказав:

— То він сам не осмілюся, мабуть. Якби в гурті, якби зграєю, то йому товариші допомогли б, а так самому страшно. Та й пізно вже, либонь, летіти. Пташка все тямить, усе знає. Не хоче летіти на певну загибель. Ось нехай дочекається весни, тоді й випустиш, тоді й полетить. Не може такого бути, щоб неволя була для одуда дорожча за білий світ.

А зима настала з морозами та завірюхами, холодна й сувора. Коли Андрійко йшов до школи, одуд терпляче очікував на його повернення. А потім вони

вдвох готували уроки. Андрійко читав уголос, а одуд, як завжди, вмощувався на бильці ліжка. А коли писав щось у зошиті, то всідався перед ним на столі й дивився на написане так, наче перевірив.

— Ти мій помічник, — жартівливо казав хлопець. — Без тебе не зумів би розв'язати оцю задачку, їй-право!

Одуд задоволено випинав грудцята й розпушував смішного чубчика, де кожна пір'їнка була в оранжево-чорну смужку.

Вечорами сім'я всідалась коло телевізора, й одуд теж любив дивитись передачі. Коли показували, як плвуть у морі кораблі чи як поїзди йдуть по залізниці, то був начебто байдужий. А коли на телеекрані з'являвся ліс і лунало пташине щебетання, звиклий до хатнього затишку одуд ставав неспокойним.

І одного разу Андрійкові навіть здалось, що одуд ладен кинутись прямісінько в той ліс, який показували в передачі. То хлопець узяв одуда в руки і, жаліючи, притиснув до грудей.

— Зажди, — сказав йому тихенько. — Скоро мине зима, тоді ти полетиш у справжній ліс. У той, з якого батько привіз тебе. Крило вже здорове, літаєш по хаті нівроку, почекай лишень трохи. Чи ж не хочеш на волю? Е-е, ні, по очах бачу, що кортить!

Під Новий рік батько приніс до хати ялинку і встановив коло вікна. Коли Андрійко з матір'ю прикрашали зелене деревце, одуд то перелітав із кутка в куток, то коло них метушився, ніби хотів допомогти прибирати ялинку. Видно, пахощі хвої нагадали

йому про ліс, про волю, а тому-то він так і занепокоївся. Й Андрійко подумав, що вони прикрашають ялинку не так для себе, як для одуда. От тільки чи подобаються йому прикраси — маленькі ведмедики, лисички, кольорові скляні кулі?

З того дня, як у хаті зазеленіла прибрана ялинка, одуд, здається, став помічати тільки її. І як заснув під ялинкою в перший вечір коло Діда Мороза, що тримав за спиною велику торбу з гостинцями, то так і другого вечора спав під тією торбою, й третього.

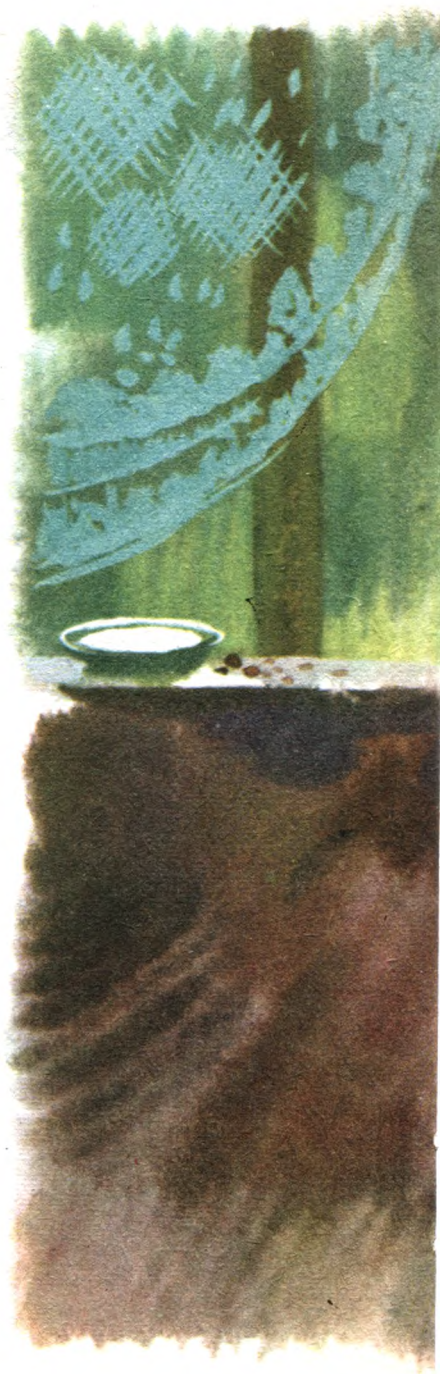
Як спрагло ждалось весни, як славно в тім році наставала вона!

Ще начебто вчора грали білі завірюхи — оркестри зими, а вже сьогодні — немає снігу, наче й не було. А вже завтра сохне земля, парує. А вже позавтра — трава зеленіє, ще за якийсь час — верба

цвіте, кульбаба, мати-мачуха, маргаритки, гусяча цибулька, анемони дібровні, білі.

І найкращі, мабуть, дні, коли цвітуть анемони дібровні, яких іще називають козичками, або козейками. Перші козички-козейки зацвітають тоді, коли в лісі ще лежить сніг. Не перестають цвісти й у пору, коли з'являються проліски. Простенькі вони й славні, оці козейки-козички: на тонкому стебельці по два трилисники, а поміж них тягнеться догори на ніжному черешкушийці квіточка, що складається з п'яти-шести пелюстинок навколо жовтенького клубочка.

Того весняного дня Марійка Думич, найкраща учениця класу, прийшла до школи з букетом розквітлих козичок-козейок і перед уроком віддала їх учительці. Учителька поставила квіти в склянку, й так вони простояли на

її столику весь день. І весь день у класі пахло лісом, весною, простором.

Андрійко, вдихаючи тонкий дух козейок, думав про те, що, мабуть, сьогодні неодмінно випустить одуда. Та й чому б не випустити, коли настали теплі дні, весна сміється, а одуд так змудився за волею, що останній тиждень змучений якийсь і їсти нічого не їсть. Хай летить собі, п'є-впивається цілющим промінням, здоровшає, а крило в нього давно загоїлось.

І так збудливо цілий день у класі пахло козейками-козичками, що після уроків Андрійко з хлопцями надумали податись до лісу. Марійка Думич обіцяла показати місця, де їх «ну, килимами прослалось, ну, рясно-ряснісінько росте, аж не знаєш, яку квітку рвати».

Хіба ж можна було не піти по козейки?!

Зголоднілий, з великим пучком квітів, Андрійко повернувся тільки тоді, коли сонце вже було генген пополудні. Батько й мати ще не приходили з роботи, й Андрійко спершу вхопив шматок хліба на кухні, а потім уже подумав: де ж це одуд, що не видно, що не кинувся зустрічати?

Одуд сидів за телевізором на підвіконні. Й серце Андрійкове умиць стислось од жалю, бо птаха ледь-ледь тримала довгодзьобу, чубату голову, а ніжки її то й зовсім роз'їхались. Мабуть, захляв із голоду... Та ні, бо перед одудом і кришки лежали, і стояла вода в блюдечку.

Скучив за волею! Надворі весна, співає птаство, а він сидить у хаті, ні полетіти йому, ні поспівати. Андрійко подумки дорікнув собі, що подався в ліс із товаришами, замість того щоб прийти додому

вчасно й випустити одуда як і збирався ще зранку.

Прожогом вискочив із одудом надвір — лети! Проте птаха безсило сиділа в долонях, не думаючи зринати догори. Ага, здогадався Андрійко, одуд хоче, щоб його віднесли в ліс, звідки й забрали восени, а вже в лісі й підбатьорішає, й полетить.

І хлопець гайнув до лісу. Біжачи, зазирає одудові в посивілі від смутку чорненькі оченята — і бачив у них докір своїй нерозважливості. Ось і ліс, ось і галява, поросла козійками. Ах ви, козейки-козички, й де тільки ви нині взяли на Андрійкову голову.

Пустив одуда на землю — лети! Одуд ледь-ледь зводив чубату голівку, наче насторожено прислухався до лісових шелестів, до пташиних гомонів. А може, не злетить, поки Андрійко не відійде вбік?

І хлопець позадкував-позадкував за кущі. Зупинився, очікуючи, коли поміж дерев майне, затріпоче крильми їхній одуд. Проте не чулось його, не бачилось. Може, хоче набратися сили? Може, вловлює, що Андрійко поблизу?

І хлопчина, похнюпившись, несучи тугу на серці, важко почвалав геть...

В той день йому тільки й думалось про одуда — як там йому в лісі? Уночі снилось, що одуд літає поміж весняних дерев і світло від нього йде таке, як од жар-птиці, й видно довкола кожену травиночку, кожен листочок. І вві сні Андрійко радів за одуда, милувався вільним польотом.

А вранці знову незрозумілий жаль стиснув серце. Хоч батько з матір'ю заспокоювали, кажучи, що нічого лихого не станеться з одудом у лісі, проте Андрійкові чомусь не легшало. Почуття вини весь час не полишало. І в школі так само не полишало. Не хотілось думати про уроки, тільки про одуда.

Ледве дочекавшись кінця уроків, Андрійко подався не додому, а гайнув до лісу. Ось і знайома галява, де вчора залишив одуда. Ходив по галяві, зазірав під кожен кущик — нема одуда! Й чим довше ходив, і чим уважніше роззирався, тим більше сповнювався радістю. Бо одуда ніде не було.

Значить, він таки очунав, таки полетів!

І вже Андрійко навіть у гадці собі не міг покласти, що з одудом, може, й справді трапилося щось лихе. І вже мав у тілі таке відчуття, наче й сам звідав, як то птахам добре в польоті, на волі.

Осміхаючись, нарвав козичок-козейок, бо нині вони вже не видавались такими осоружними, як учо-

ра. Вже знову лісові квіти пахли йому так, як тоді, коли Марійка Думич принесла букетик до школи й дала учительці.

Повертався додому, і, щасливому, все здавалось, начебто й він здатен полетіти. Тулив до обличчя козички-козейки, й так славно дивились на хлопчину лісові квіти,— віночки біленьких пелюстин, зібраних коло жовтеньких клубочків.

ЗЕЛЕНЕ ЛИСТЯЧКО З ВИРІЮ

Першої зелені хлюпнуло—усміхнулись юною травичкою луги, наче ніжним димком узялись. І той димок де яскравіший, зеленіший, а де ледь-ледь тримається, ось дмухне вітер — і звіє; а де ще й торішня трава сіріє, і з-під неї лише бліді шпичаки встигли вистромитись... В тихих та ласкавих берегах лежить став, тремтить на поверхні студена голубизна неба. Ще не проткнулися з води ні очерет, ні рогіз, і став видається пустельний, непривітний, і крижаним подихом несе від нього...

Ясним зеленим пухом вкрилось вербове гілля, й гілочки полагіднішали й подобрішали, немов ти-

хенько радіють, немов по-своєму всміхаються. Кожна верба — мов зелена хмара пуху, яку тримає вкупі якась дивовижна сила; ось-ось він розлетиться, вже й почав падати по пушинці-другій. І не хочеться вірити, що мине кілька днів, і цей вербовий пух перетвориться на листя, воно потемнішає, здаватиметься не таке легке, і вже верби не ввижатимуться хмарами, що посідали на землю, а просто — весняними деревами та й годі.

Ліс ще недавно стояв прозорий і начебто незатишний — далекі просвіти відкривались між деревами, — й коли навіть шумів під вітром, то якимось голо й пусто шумів, зовсім не так, як увосени чи влітку... А це на вільсі й на березі посідали зграйками соковиті, різьблені листочки, навіть спершу не листочки, а якісь наївні натяки на них, лише обіцянка... А потім побільшало зграйок, немов вони одна за одною прилітали з вирію, й кожна ота зелена пташина невдовзі підросла, крильця розправила — вже, дивись, і на листок стала схожа. І спершу їх мало, вони не вкривають усього гілля, дерево ще не ховається в ньому, воно ще відкрите й наче незахищене, та все ж таки помітно повродливішало, добре так і надійно заясніло в тому кволому листі.

І в цю пору розвивається не весь ліс. Стоять похмурі дуби, чорні, зосереджені, зодягнуті в свої минулорічні шати. Й граби лише обіцяють зазеленіти, вже й бруньками обібрались, а з бруньок прозирають бліденькі вічка, хворобливим, біластим поглядом посвічують... Не всі дерева вже розвилися, а тому-то ті, що стоять у спалахах сонячної, веселої, по-дитячому легкої зелені, будять святковий настрій, вони

скидаються на весняні вітрила цього лісу, на вітрила, під якими ліс пливе у весну, в літо й таки допливе...

Й ще деякі дерева стоять голі, а дика груша на галяві зацвіла! Листя на ній нема, гілля чорне-чорнісіньке, кострубате, а непомітно викинула пуп'янки, й ті пуп'янки якогось гарячого дня дружно спалахнули біло-рожевим цвітом! І скільки ж його на старій та немічній, що очам не віриться. Стоїть, радісна, стоїть, усміхнена, щодень цвіт на ній дужче розпускається, вже вона така пухнаста, така нарядна, вродлива! А за нею, в глибині лісу, ніби ховаючись од сторонніх поглядів, зацвіла ще одна груша, й обидві вони наче переморгуються своїм квітом.

Ліс де ще чорніє, голий, де вже зазеленів, а груші, молоком облиті, немов з'явилися першими на радість і деревам, і птахам, і погожому дню, й людині, яка не може не зачудуватись.

З М І С Т

Мороз сідає

3

Одуд

7

Зелене листячко з вирію

25

Евгений Филиппович Гуцало

Зелена листва вернулаь

Рассказы. (На украинском языке)

Для старшего дошкольного и младшего школьного возраста

Рисунки Екатерины Васильевны Щепкиной
Издательство «Веселка», Киев, Бассейная, 1/2

Редактор Е. А. Горева. Художний редактор
В. А. Кавун. Технічний редактор Ф. Н. Резник
Коректор І. М. Поліщук
ІВ № 677

Здано на виробництво 13. VIII. 1976 р

Підписано до друку 28. IX. 1976 р.

Формат 70×90¹/₆. Папір № 2. Фіз. друк. арк. 2

Обл.-вид. арк. 1,75. Умовн. друк. арк. 2,34

Тираж 125 000. Зам. 1527. Ціна 13 коп.

Видавництво «Веселка», Київ, Басейна, 1/2

Львівська книжкова фабрика «Атлас» республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР. Львів, Зелена, 20.

13 коп.

